

УДК 655.0025:658.1

Р. М. МАШТАЛЕР

ІНТЕНСИФІКАЦІЯ ВИРОБНИЦТВА: РІВЕНЬ І ФАКТОРИ

Практична реалізація курсу інтенсифікації виробництва є широкомасштабною економічною проблемою. Вирішення її вимагає комплексного підходу. Перехід економіки на переважно інтенсивний шлях розвитку вимагає планового управління цим процесом на всіх ієрархічних рівнях: народного господарства в цілому до робочого місяця.

Характер і завдання такого управління неоднакові, оскільки фактори інтенсифікації на різних рівнях виробництва різні.

На народногосподарському рівні на інтенсифікацію повинні бути спрямовані єдина науково-технічна політика, міжгалузеві структурні зрушення, вдосконалення господарського механізму, підготовка, розстановка та виховання кадрів, зміцнення планової, технологічної і трудової дисципліни тощо. При переході до більш низького рівня коло факторів звужується і стає більш конкретним. Наприклад, на робочому місці головний фактор інтенсифікації — це, як відомо, поліпшення використання виробничих ресурсів.

Вихідним у плановому управлінні процесом інтенсифікації економіки є досягнутий рівень інтенсифікації. Його визначення вимагає системи показників. На рівні народного господарства показники рівня інтенсифікації мають більш узагальнений вигляд, наприклад, зіставлення приросту національного доходу з ростом сумарних витрат ресурсів [2, с. 4]. Оцінка частки інтенсивних факторів вченими Науково-дослідного економічного інституту Держплану СРСР за допомогою названого показника* показала, що більша частина приросту національного доходу забезпечувалася за рахунок підвищення витрат факторів виробництва, а менша була наслідком інтенсивного їх використання. На основі цього зроблено висновок, що в країні необхідно створити науково-технічні, економічні та організаційні передумови для неперервного, стійкого поглиблення інтенсифікації [2, с. 4].

* Розрахунки проведені за народногосподарською моделлю типу виробничої функції, в якій приріст національного доходу зі збільшенням сумарних витрат ресурсів трактувався як результат екстенсивних факторів, а приріст національного доходу понад цю міру — як результат факторів інтенсифікації [2, с. 4].

На рівні галузі промисловості, а тим більше об'єднання (підприємства), для характеристики рівня інтенсифікації потрібна система диференційованих показників. Оскільки виготовлення продукції пов'язане з використанням різних ресурсів (трудових, матеріальних, технічних, енергетичних), не можна погодитися з тими економістами, які оцінюють рівень інтенсифікації лише за допомогою одного показника. Найчастіше це частка приросту продукції, вироблена за рахунок зростання продуктивності праці, тобто урахування лише одного виду ресурсів — трудових. Помилковість такого підходу до вирішення проблеми полягає в тому, що, як показує аналіз, зменшення на одиницю вартості продукції одного виду ресурсів може супроводжуватись збільшенням іншого виду.

Труднощі визначення рівня інтенсифікації поліграфічної промисловості викликані двома обставинами. По-перше, недостатнім вивченням питання про систему та методику визначення показників і, по-друге, відсутністю необхідних статистичних даних. Мається на увазі передусім відсутність по галузі даних про величину витрат на матеріальні та енергетичні ресурси.

У результаті дослідження рівня інтенсифікації виробництва шляхом вивчення динаміки випуску продукції та витрачених трудових і технічних ресурсів (фондомісткість) одержано такі дані. По поліграфічній промисловості системи Держкомвидаву СРСР у 1983 р. порівняно з 1970 р. обсяг валової продукції зріс на 67%, а продуктивність праці на 57%, що забезпечило 94% приросту продукції за рахунок підвищення продуктивності праці. По окремих етапах цього періоду дані такі. У 1975 р. порівняно з 1970 р. (дев'ята п'ятирічка) обсяг валової продукції зріс на 22%, а продуктивність праці на 19,0%, що забезпечило 97,5% приросту за рахунок підвищення продуктивності праці. За 1975—1980 рр. (X п'ятирічка) дані відповідно такі: 20,0%, 14,0%, 95,0%. За три роки XI п'ятирічки (1981—1983 рр.) обсяг зростання валової продукції дорівнював підвищенню продуктивності праці (15%), тобто весь приріст продукції досягнутий за рахунок зростання продуктивності праці.

Таким чином, у цілому по промисловості щодо показника рівня інтенсифікації наявне позитивне явище. Загалом за рахунок підвищення продуктивності праці одержано переважну кількість приросту продукції, тобто в галузі реалізуються директивні вказівки КПРС щодо цього економічно важливого показника.

Однак, як було уже сказано, лише за одним показником приріст продукції за рахунок підвищення продуктивності праці не слід робити висновку про рівень інтенсифікації виробництва. Дуже важливим показником є фондомісткість. Порівняння темпів росту валової продукції з темпами збільшення основних виробничих фондів поліграфічної промисловості показує, що останні помітно вищі. Наприклад, по поліграфічній промисловості системи Держкомвидаву СРСР за 1970—1983 рр. при темпі зростання валової продукції 167,0% збільшення основних виробничих фондів становило 264,5%. Таке співвідношення між вказаними показниками

спричинило підвищення фондомісткості продукції. У 1983 р. фондомісткість 1 крб. валової продукції становила 1,20 крб. (при 0,76 крб. в 1970 р.), тобто збільшилась в 1,58 раза. По окремих етапах даного періоду дані такі. У 1975 р. фондомісткість 1 крб. валової продукції становила 1 крб. проти 0,76 крб. у 1970 р., тобто збільшилась за роки дев'ятої п'ятирічки в 1,32 раза. У 1980 р. цей показник становив 1,15 крб. проти 1 крб. у 1975 р., тобто збільшився за роки десятої п'ятирічки в 1,15 раза.

Не відбулось зниження фондомісткості і за роки одинадцятої п'ятирічки, навпаки вона зросла з 1,15 до 1,20 крб. на 1 крб. валової продукції, тобто збільшилась в 1,04 раза. Така динаміка фондомісткості негативно впливає на ефективність поліграфічного виробництва. Вона свідчить про наявність екстенсивних дій ходу виробництва в галузі.

Протилежність дії факторів використання трудових ресурсів і фондомісткості на ефективність виробництва ще раз підкреслює необхідність узагальнюючого показника для вимірювання рівня інтенсифікації. У практиці планового управління показник, який би повністю відповідав вимогам, що ставляться до обчислення рівня інтенсифікації, не застосовується. У першому (наближеному) варіанті з певною умовністю таку роль може виконувати показник витрат на 1 крб. товарної продукції.

Аналіз динаміки показника витрат на 1 крб. товарної продукції на поліграфічних підприємствах системи Держкомвидаву СРСР свідчить, що не спостерігається його зниження. За 1970—1983 рр. він залишився на рівні 0,79...0,82 крб. Це означає, що позитивний вплив поліпшення використання трудових ресурсів (підвищення продуктивності праці) на інтенсифікацію виробництва не досягнув такого рівня активності, щоб переkritи негативний вплив росту фондомісткості. Отже, поліграфічна промисловість сьогодні характеризується невисоким рівнем інтенсифікації, ймовірно, що вона перебуває на початковій стадії.

Для неперервного поглиблення інтенсифікації важливо чітко визначити фактори, які впливають на її рівень, вивчити характер дії цих факторів і створити необхідні умови для їх позитивного впливу.

Аналіз досягнутого рівня інтенсифікації показує, що першочерговим фактором, основою інтенсифікації поліграфічного виробництва є науково-технічний прогрес. Його значення для поглиблення інтенсифікації зумовлено передусім тим, що він може позитивно впливати на ефективність виробництва шляхом зниження трудо-, матеріало- і енергомісткості кінцевих результатів виробництва. Однак для підвищення ефективності науково-технічного прогресу у поліграфічній промисловості необхідно поступово зменшувати його фондомісткий тип.

У поліграфії згідно з науково-технічними програмами відбувається поступовий процес технічного переозброєння, що виражається в переробці текстової інформації на сучасній електронній і фотоскладальній техніці, запровадженні фотополімерних форм для виготовлення книжкової продукції, розповсюдженні офсетного

способу друку з попередньо сенсibilізованих і централізовано виготовлених форм.

Однак ефективність заходів науково-технічного прогресу в галузі ще недостатня. Тут все ще наявний фондомісткий тип науково-технічного прогресу. За рахунок заходів науково-технічного прогресу в галузі забезпечується недостатня частка підвищення продуктивності праці. Наприклад, у поліграфії системи Держкомвидаву УРСР в 1983 р. вона становила 31% [3, с. 12].

Недостатня ефективність науково-технічного прогресу в поліграфії зумовлюється, передусім, недостатньою комплексністю вирішення питань, пов'язаних з розробкою і запровадженням нової техніки та технології. Це призводить до того, що цикл «наука—техніка—виробництво» надмірно тривалий, нововведення повільно запроваджуються у виробництво. Наприклад, незважаючи на те що фотоскладання в галузі запроваджується уже більше 20 років, питома його вага в системі Держкомвидаву СРСР не перевищує 20%.

Аналогічне становище і з запровадженням фотополімерних друкарських форм.

Для поглиблення інтенсифікації виробництва важливо вдосконалювати структуру капіталовкладень. Для цього необхідно збільшувати їх частку на технічне переозброєння та реконструкцію діючих підприємств. Значення цього фактора для поглиблення інтенсифікації зумовлюється тим, що поновлення робочих місць — це найбільш ефективний шлях використання капіталовкладень, скорочення строків їх окупності та прискорення науково-технічного прогресу. Тепер на технічне переозброєння та реконструкцію діючих підприємств у галузі виділяється близько 60% загальної суми капітальних вкладень. За рахунок реконструкції і технічного переозброєння діючих підприємств галузь одержує основний приріст виробничих потужностей.

Важливий фактор поглиблення інтенсифікації виробництва — поліпшення використання основних фондів і виробничих потужностей. Аналіз свідчить, що поліграфічна промисловість у цьому відношенні має значні резерви. Фондовіддача основних фондів ще недостатня, тут наявна тенденція до її зниження. Коефіцієнт змінності обладнання, в тому числі і такого, яке визначає виробничу потужність, ще низький, значення його дещо вище одиниці. У динаміці цього показника не спостерігається зростання. Поліпшення використання виробничого потенціалу вимагає підвищення збалансованості факторів виробництва, тобто забезпечення виробничих потужностей матеріалами та робочою силою відповідної кваліфікації.

Серед факторів поглиблення інтенсифікації важливе місце належить вдосконаленню організації виробництва та праці. Запровадження нової техніки, підвищення технічної озброєності, машинізація виробництва створюють лише потенціальні фактори для поглиблення інтенсифікації. Щоб привести ці фактори в дію, необхідно створити певні організаційні умови, що розглядаються як активна сила, яка перетворює потенціальні фактори в практику,

Організаційним факторам інтенсифікації виробництва у галузі сьогодні не приділяється належної уваги. Винятком можуть бути хіба що фактори, зв'язані з науковою організацією праці, зокрема розробкою та запровадженням колективних форм організації праці. На поліграфічних підприємствах системи Держкомвидаву УРСР, наприклад, реалізація заходів наукової організації праці в 1983 р. забезпечила 25% підвищення продуктивності праці [3, с. 12]. Значення заходів наукової організації праці як фактора інтенсифікації зумовлюється ще й тим, що вони не вимагають великих капіталовкладень. Нагадаємо, що технічні фактори, які зв'язані з великими капітальними витратами у цьому ж році на цих же підприємствах забезпечили лише 31% підвищення продуктивності праці [3, с. 12].

Особливо слід сказати про недооцінку такого резерву поглиблення інтенсифікації, як вдосконалення суспільних форм організації виробництва: концентрації, спеціалізації і кооперування. У свій час у галузі була проведена робота щодо концентрації виробництва шляхом створення виробничих об'єднань, яка мала позитивний вплив на ефективність виробництва. Однак потенціальні можливості ефективності створення об'єднань, закладених в централізації ремонтних служб, транспортного і складського господарства, до цього часу не використані. Особливо слід сказати про гостру необхідність концентрації районної поліграфії. Реалізація цієї групи організаційних факторів інтенсифікації вимагає розробки в галузі перспективної програми поглиблення концентрації, спеціалізації і кооперування поліграфічної промисловості.

Першочерговим фактором поглиблення інтенсифікації виробництва є вдосконалення механізму господарювання. Практика свідчить, що низький рівень інтенсифікації, недостатня динаміка цього показника пояснюється значною мірою відсутністю належного механізму господарювання.

Завдання полягає в тому, щоб для всіх рівнів діяльності галузі визначити оптимальну систему показників планування й обліку, сформулювати критерії оцінки результатів господарської діяльності виробничих одиниць та їх структурних підрозділів, розробити принципи та системи стимулювання учасників виробництва, а також принципи й форми організації соціалістичного змагання виробничих колективів на основі розширення прав виробничих об'єднань (підприємств), а також підвищення їх відповідальності за результати роботи.

Список літератури: 1. Матеріали XXVII з'їзду КПРС. — К.: Політвидав України, 1986. 2. Кириченко В. Современный этап интенсификации общественно-го производства. — Вопросы экономики, 1984, № 11, с. 160. 3. Подольок Ю. Интенсификация полиграфического производства. — Полиграфия, 1984, № 9, с. 40.

Extent of intensification of the printing industry economy by means of index system is investigated. Technical organizational and economic factors of a more profound intensification are analysed.

Стаття надійшла до редколегії 11. 04. 85